

DEĞİŞİM SOSYOLOJİSİ

Kavramlar, Kuramlar ve Yaklaşımlar

Lütfi Sunar

DEĞİŞİM SOSYOLOJİSİ: KAVRAMLAR, KURAMLAR VE YAKLAŞIMLAR

Lütfi Sunar

Yayın No. : 2075
Sosyoloji No : 117
Toplumsal Yapı Araştırmaları Dizisi No: 1
ISBN : 978-605-320-983-6
Basım Sayısı : 1. Basım, Ekim 2018

© Copyright 2018, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir. Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Yayın Koordinatörü : H. Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-
Yayıma Hazırlayan : Merve Akkuş Güvendi

Redaksiyon : Muhammed Aydın
Tasarım : Seyfullah Bayram
Baskı ve Cilt : Atalay Matbaacılık / Sertifika No.: 15689-
Büyük Sanayi 1 Cad. Elif Sok. No.:7/236-237 İskitler / Ankara

Kütüphane Bilgi Kartı

Sunar, Lütfi.

Değişim Sosyolojisi: Kavramlar, Kuramlar ve Yaklaşımlar / Lütfi Sunar

1. Basım. XIV + 344 s. 19,5x24 cm. Kaynakça ve dizin var.

ISBN: 978-605-320-983-6

1. Toplumsal Değişim 2. Değişim Sosyolojisi 3. Sosyal Teori

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı mh. 2465 sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat Şaşmaz-ANKARA - siparis@nobelyayin.com-

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

E-Satış: www.nobelkitap.com - www.atlaskitap.com - **Bilgi:** esatis@nobelkitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa Basım Dağıtım, Ana Basım Dağıtım, Arasta, Arkadaş Kitabevi, Başarı Dağıtım, D&R mağazaları, Dost Dağıtım, Güneş Dağıtım, Kitapsan, Nezih Kitabevleri, Prefix, Remzi Kitabevleri, TveK Mağazaları

DEĞİŞİM SOSYOLOJİSİ

Kavramlar, Kuramlar ve Yaklaşımlar

Lütfi Sunar

Toplumsal Yapı Araştırmaları Programı (TYAP)

Türkiye'nin toplumsal yapısı hızlı ve daimi bir değişim ve farklılaşma süreci içerisindedir. Bu değişim sürecinin anlaşılması ve açıklanması için kapsamlı ve sürekli-liği olan araştırmalara ve yeni perspektiflere ihtiyaç bulunmaktadır. Bu doğrultuda Lütü Sunar tarafından yürütölen Toplumsal Yapı Araştırmaları Programı kapsamında toplumsal değişim, tabakalaşma ve hareketlilik alanlarında araştırmalar yapılmakta, etkinlikler gerçekleştirilmekte ve yayınlar yapılmaktadır. Program ile ilgili güncel bil-gilere tyap.org adresinden erişilebilir.

Dizide Yer Alan Kitaplar

Lütü Sunar, *Değişim Sosyolojisi: Kavramlar, Kuramlar ve Yaklaşımlar*

Lütü Sunar, *Tabakalaşma Sosyolojisi: Kavramlar, Kuramlar ve Temel Meseleler*

Lütü Sunar (Ed.), *Türkiye'nin Toplumsal Yapısı ve Değişim (Yenilenmiş Dördüncü Baskı)*

Lütü Sunar (Ed.), *Türkiye'de Tabakalaşma ve Eşitsizlik (Genişletilmiş İkinci Baskı)*

Lütfi Sunar

Lisans eğitimini 2002 yılında İstanbul Bilgi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler ve Ekonomi bölümlerinde ve doktora eğitimini de 2010 yılında İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde tamamladı. Hâlen İstanbul Medeniyet Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. Sosyolojik teori, şarkiyatçılık, öteki, toplumsal değişim, tabakalaşma ve meslekler alanlarında çalışmalar ve araştırmalar yapmaktadır. *Marx ve Weber'de Doğu Topluları, Türkiye'de İş Ortaklıkları, Marx an Weber on Oriental Societies, Türkiye'de Toplumsal Değişim, Eurocentrism at the Margins: Encounters, Critics and Going Beyond* ve *Debates on Civilization in the Muslim World: Critical Perspectives on Islam and Modernity* adlı kitapları ve çok sayıda makalesi bulunmaktadır.

İçindekiler

ÖNSÖZ.....	XI
TABLO VE ŞEKİL LİSTESİ	XIII
1. Toplumsal Değişmeyi Anlamak: Temel Kavramlar.....	1
2. Toplumsal Değişmenin Unsurları.....	19
3. Aydınlanma Düşüncesi: Toplumun ve Değişimin Doğuşu	57
4. Evrimci Değişim Teorileri	71
5. Karl Marx'ın Toplumsal Değişme Teorisi	89
6. Emile Durkheim'in Değişim Kuramı	113
7. Max Weber'in Değişim Kuramı	125
8. Döngüselci Tarih Felsefesi ve Sosyal Değişime Yaklaşımlar	139
9. Yapısal-İşlevci Toplumsal Denge ve Değişim Teorileri	157
10. Toplumsal Değişimi Açıklamada Çatışamcı Teoriler.....	173
11. Yeni Evrimci Değişim Kuramları.....	185
12. Modernleşme ve Ötesi	197
13. Snayi Sonrası Topluma Geçiş Kuramları	227
14. Türkiye'de Sosyal Bilimlerde Toplumsal Yapı ve Değişimin Ele Alınış Biçimi.....	247
15. Türk Sosyal Bilimlerinde Toplumsal Değişime Dair Dört Açıklama	269
16. Sosyolojide Toplumsal Değişimin Ele Alınışı.....	305
KAYNAKÇA.....	323
DİZİN.....	337

Ayrıntılı İçindekiler

ÖNSÖZ

TABLO VE ŞEKİL LİSTESİ

TOPLUMSAL DEĞİŞMEYİ ANLAMAK:

TEMEL KAVRAMLAR

- Toplumsal Değişim Nedir?
- Değişimin Evreni ve Vadesi
- Değişimin Kaynağı, Hızı ve Neticesi
- Değişimin Yönü: İlerleme, Gerileme ve Gelişme
- Yapı-Fail İkilemi
- Değişim ve Uyum

TOPLUMSAL DEĞİŞMENİN UNSURLARI

- Toplumsal Değişmenin Etkenleri
- Fiziki-Coğrafi Etkenler
- Demografik Etkenler: Nüfus Artışı ve Göç
- Bilimsel Gelişmeler, Teknoloji ve Eğitim
- İktisadi Etkenler
- Toplumsal Değişme ve Din
- Toplumsal Değişim ve Sosyal Hareketler
- Değişimin Unsurlarının Birbiriyle Etkileşimi

AYDINLANMA DÜŞÜNCESİ:

TOPLUMUN VE DEĞİŞİMİN DOĞUŞU

- Aydınlanma Çağı ve Toplumun Doğuşu
- Bir Değişim Olarak İlerlemecilik
- Toplumsal Yasaların Keşfi
- İskoç Aydınlanması: Sosyal Sözleşmeciliğin Ekonomik Politik İlerlemecilikten Sosyolojiye

EVİRCİ DEĞİŞİM TEORİLERİ

- Evrimsel İlerlemeci Toplum Anlayışı
- Saint-Simon: Büyük Dönüşüm, Sanayi ve Toplumsal Gelişme
- Auguste Comte: Toplumun Üç Hâli
- Herbert Spencer'in Sosyal Evrimsel Değişim Anlayışı
- Evrimsel Olarak Değişim

KARL MARX'IN TOPLUMSAL DEĞİŞİM TEORİSİ

- Tarihin Materyalist Açıklaması
- Diyalektik ve Değişim
- Tarihin İlerlemeci Motoru: Sınıf Çatışması
- Sosyalizme Geçiş: Marx'ın Mikro Değişim Teorisi
- Kahramanlar ya da Koşullar: Toplumsal Değişimde Bireyin Rolü
- Toplumsal Değişimde Teknolojinin Rolü
- Diyalektik ve Değişim

EMİLE DURKHEIM'IN DEĞİŞİM KURAMI

- Toplumsal Dayanışma ve İş Bölümü
- İlkel Toplumdan Modern Topluma Geçiş

MAX WEBER'İN DEĞİŞİM KURAMI

- Weber'in Kuramı ve Değişim
- Gelişimci Yaklaşım ve Toplumsal Değişim
- Sosyal Değişim ve Karizma
- Weber'in Sosyal Değişime Genel Yaklaşımı

DÖNGÜSELÇİ TARİH FELSEFESİ VE SOSYAL DEĞİŞİME YAKLAŞIMLAR

Klasik Sosyolojiden Çağdaş Sosyolojiye
Döngüselci Tarih Felsefesi
Spengler: Toplumların Biyolojik Ömrü
Toynbee: Meydan Okumaları Göğüsleme
Sorokin: Toplumsal Çevrim Kuramı
Döngüselciliğin Yükselişi ve Düşüşü

YAPISAL-İŞLEVSELÇİ TOPLUMSAL DENGE VE DEĞİŞİM TEORİLERİ

Sosyal Bilimlerde İşlevselcilik
Parsons'ın Genel Denge Yaklaşımı
Robert Merton'un Sapma Kavramsallaştırması
Diğer İşlevselci Açıklamalar
Eleştiriler ve Kuramın Düşüşü

TOPLUMSAL DEĞİŞİMİ AÇIKLAMADA ÇATIŞMACI TEORİLER

Modern Çatışmacı Yaklaşımın Temeli: Simmel'in Çatışma Teorisi
Ralf Dahrendorf'un Diyalektik Yaklaşımı
Lewis A. Coser'ın Çatışmanın İşlevi Yaklaşımı
Randall Collins'in Alışverişçi Çatışma Yaklaşımı
İşlevselciliğe Karşı Çatışmacılık

YENİ EVRİMCİ DEĞİŞİM KURAMLARI

Toplumsal Değişimi Açıklamada Yeni-Evrimcilik
White: Yeni Evrimciliğin Oluşumu
Steward: Kültürlerin Evrimci Değişimi
Lenski'nin Çok Hatlı Evrim Kuramı
Sosyolojide Yeni Evrimciliğin Yükselişi

MODERNLEŞME VE ÖTESİ

Yeni Dünya Sistemi ve Modernleşme
Yapısal-İşlevselcilik ve Modernleşme
İktisadi Kalkınma ve Toplumsal Değişimin Aşamaları
Geleneksel Toplumdan Modern Topluma Geçiş
Elitler ve Geleneksel Toplumlarda Modernleşme
Siyasal Değişimin Koşulları ve Demokratikleşme
Yapısal Farklılaşma ve Sosyal Hareketlilik
Modernleşme Kuramlarına Göre Türkiye'de Toplumsal Değişim
Modernleşme Kuramlarının Eleştirisi

SANAYİ SONRASI TOPLUMA GEÇİŞ KURAMLARI

Sanayide Yeni Yöntemler
Fordizmin Doğuşu, Krizleri ve Postfordizm
Fordizmin Temel Nitelikleri
Fordizmin Krizi
Sanayi Sonrası Toplum
Bell ve Sanayi Sonrası Toplum
Toffler ve Bilgi Toplumu
Sanayi Sonrasından Postmoderniteye
Lyotard ve Postmodern Durum
Bauman ve Yanlış Bilinçten Kurtulmuş Modernlik
Postmodernizme Eleştiriler ve Modernliğin Savunusu

TÜRKİYE'DE SOSYAL BİLİMLERDE TOPLUMSAL YAPI VE DEĞİŞİMİN ELE ALINIŞ BIÇIMI

Türkiye'de Modernleşme ve Toplumsal Değişim
ATÜT Tartışmaları: Bir Durağanlık Teorisi
Patrimonyalizm Modeli ve Sivil Toplum Problemi
Modernleşme Kuramları: Toplumsal Değişimin Yapısal-İşlevselci Açıklaması
Yeni Bir Tasnif

TÜRK SOSYAL BİLİMLERİNDE TOPLUMSAL DEĞİŞİME DAİR DÖRT AÇIKLAMA

Toplumsal Değişimi Çalışmak
Mümtaz Turhan'ın Kültür Değişmeleri
Mübbeccel Kıray: Toplumsal Değişimin İşlevselci Açıklaması
Şerif Mardin: Merkez-Çevre İlişkilerinin Dönüştürücü Diyalektiği
Kemal Karpat: Nüfus ve Göç Dinamikleri
Bütünlüklü Bir Yaklaşımın Eksikliği

SOSYOLOJİDE TOPLUMSAL DEĞİŞİMİN ELE ALINIŞI

Giriş
Değişimle İlgili Yaklaşımları Tasnif Sorunu
Klasik Sosyolojinin Toplumsal Değişimle İlgili Mirası
Çağdaş Sosyoloji'de Toplumsal Değişim
Türkiye'de Toplumsal Değişim ve Modernleşmenin Ele Alınışı
Teori Yorgunluğu ve Modernleşme Sorunu

KAYNAKÇA DİZİN

Önsöz

Toplumsal değişim sosyolojinin doğduğu günden beri onun temel konusu olagelmıştır. Hatta bazı sosyologlar toplumsal değişme ile ilgilenmenin sosyolojinin kendisi olduğunu ileri sürmüşlerdir. Zira toplumsal değişimle ilgilenmek demek hemen hemen sosyolojinin tüm kavramlarını, alt başlıklarını ve ilgi alanlarını çalışmaya dâhil etmek anlamına gelmektedir.

Toplumsal değişim konusu sosyolojinin bir bilim olarak ortaya çıkması ile yakından ilişkilidir. Zira sosyoloji Batı'da toplumsal alanda büyük dönüşümlerin yaşandığı bir çağda yaşanan bu değişimleri açıklamak üzere ortaya çıkmış bir bilimdir. Modern toplum siyasi, sosyal, iktisadi ve fikri alanda yaşanan kapsamlı dönüşümlerin bir neticesi olarak ortaya çıkmıştır. Bu dönüşümlerin oluşturduğu kapsamlı sorunların çözümü için açıklanması gerekmektedir. Aynı zamanda yeni ortaya çıkan modern toplumun yeni bir toplum biçimi olarak açıklanması için de büyük tarihsel değişim açıklamalarına ihtiyaç bulunmaktadır. Bu sebeple toplumsal değişme hem tarihsel hem de toplumsal boyutta sosyolojinin en eski ve ilk konusudur.

Bütün klasik sosyoloji bir değişim sosyolojisi olarak nitelenebilir. Aynı zamanda toplumsal değişim çağdaş sosyolojide de merkezi bir yer tutmaktadır. Günümüzde sosyoloji saha araştırmalarına dayalı teorileştirme çabaları ile toplumsal değişimi kavramsallaştırma çabasına devam etmektedir.

Öte yandan içinde yaşadığımız toplum da Batılı moderniteye benzer bir biçimde büyük toplumsal ve siyasal dönüşümlerin bir neticesi olarak ortaya çıkmıştır. Osmanlı'nın klasik toplumsal yapısından modern bir toplumsal yapıya geçiş kapsamlı toplumsal değişimler meydana getirmiştir. Bu geçişin

otoriter ve bürokratik yapısı toplumsal değişimin çok sancılı bir biçimde yaşanmasına yol açmıştır. Bu sebeple Türk sosyolojisinde toplumsal değişim konusu daha çok modernleşme ile ilgili bir biçimde ele alınmıştır. Bunda yaşanan toplumsal değişimin bir modernleşme çabası ile ilişkili olması kadar 1960 sonrası Batı dışı dünyadaki toplumsal değişimle ilgili olarak geliştirilen modernleşme kuramlarının da ciddi bir etkisi bulunmaktadır.

İlginç bir biçimde toplumsal değişim konusu Türkiye’de sosyolojinin ilgisini çok fazla çekmemiştir. Toplumsal değişimi kavramsallaştırmak ve açıklamak üzere özellikle kuramsal çabaların çok az olduğunu not etmek gerekir. Buna mukabil siyaset bilimi ve tarihçilerin de konuyla yakından (bazen sosyologlardan daha fazla) ilgilendiklerini görmekteyiz. Bunda Türk sosyolojisinin kendi dâhili gelişim problemlerinin yer aldığını belirtmek gerekir. Bu çerçevede Mümtaz Turhan, Mübeccel Kıray, Şerif Mardin ve Kemal Karpat modernleşme ve toplumsal değişimle ilgili kapsamlı açıklamalar geliştiren sosyal bilimciler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Elinizdeki bu kitap sosyolojide değişim ile ilgili kavram, kuram ve yaklaşımları incelemek üzere hazırlanmıştır. Aynı zamanda bir ders kitabı olarak da tasarlanan kitapta başlıklar daha ziyade ilgili konuların ve kavramların açıklanması ile sınırlı tutulmuş, örnekler ile genişletilmiştir. Ele alınan konular ile ilgili derinlikli tartışmalar ise bu kitabın amaç ve kapsamını aşmaktadır. Bölümlere eklenen biyografi yazıları ve okuma parçaları ile kitabın akışı rahatlatılmaya ve okuyucunun zihninde farklı pencereler açmaya çalışılmaktadır.

Bu kitabı yayıma hazırlayan ve içeriğinin geliştirilmesine önemli katkıları yapan Merve Akkuş Güvendi’ye ve kitabın tasarımını büyük bir titizlikle yapan Seyfullah Bayram’a çok teşekkür ederim.

Eserin hayırlı olması temennisiyle.

Tablo ve Şekil Listesi

Tablolar

Tablo 1. Toplumsal Değişimin Vadesi ve Ölçeği.....	4
Tablo 2. Sosyal Hareketlerin Açıklama Biçimleri	49
Tablo 3. Üretim Biçimlerinin Değişimi ve Toplumların Tarihsel Evrimi.....	96
Tablo 4. Sosyal Organizasyonun AGİL Şeması.....	161
Tablo 5. Fordizmden Postfordizme Geçilirken Yaşanan Değişimler	235
Tablo 6. Toplumsal Biçimlerin Sosyal Karakteristikleri	239

Şekiller

Şekil 1. Dünya Tarihinde Nüfus Artış Dinamiği	28
Şekil 2. Din ve Toplumsal Değişim Hakkında Farklı Görüşler	44
Şekil 3. Sosyal Hareket Türleri	49
Şekil 4. Adam Smith'e Göre Toplum Tipleri.....	67
Şekil 5. Spencer'ın Uzmanlaşma ve İş Bölümü Kuramı.....	84
Şekil 6. Üretim Biçiminin Unsurları.....	93
Şekil 7. Marx'a Göre Üretim Biçimlerinin Gelişimi.....	95
Şekil 8. Morfolojik Öğeler ile Sosyal Kurumların Etkileşimi	115
Şekil 9. Durkheim'e Göre Dayanışma Türleri	119
Şekil 10. Durkheim'in Nedensel İş Bölümü Modeli	121
Şekil 11. Weber'in Eylem Şeması	128
Şekil 12. Gelişme Düzeylerine Göre Kültürlerin Üç Tipi.....	145
Şekil 13. Spengler'e Göre Uygarlıkların Gelişme ve Çöküş Döngüsü.....	146
Şekil 14. Toynbee'ye Göre Uygarlıkların Dört Çağı	148

Şekil 15. Sosyokültürel Sistemin Unsurları.....	151
Şekil 16. Kültürlerin Hissi ile Fikri Uçlar Arasındaki Salınım	153
Şekil 17. Toplumun Alt Sistemleri.....	160
Şekil 18. Bir Sosyal Sistemde Değişim Döngüsü	162
Şekil 19. Toplumsal Yapının Düzlemleri	165
Şekil 20. Çatışmanın Yoğunluk Düzeyini Etkileyen Etkenler.....	176
Şekil 21. Çatışma Analizinin Genel Prensipleri	181
Şekil 22. White'a Göre Enerji Kaynaklarının Gelişimi.....	189
Şekil 23. Steward'a Göre İnsanlığın Aileden Devlete Doğru Evrimi	192
Şekil 24. Lenski'ye Göre Toplamların Genel Biçimleri	193
Şekil 25. Parsons'a Göre Modern ile Geleneksel Arasındaki Temel İkilikler	201
Şekil 26. Rostow'un Beş Aşamalı Kalkınma Modeli	206
Şekil 27. Lerner'a Göre Modernleşmenin Göstergeleri ve Tezahürleri	209
Şekil 28. Lipset'e Göre Demokratikleşme ve Modernleşme Sistemi	217
Şekil 29. Bilimsel Yönetim Anlayışının Temel Karakteristikleri.....	229
Şekil 30. Fordizmin Temel Özellikleri.....	231
Şekil 31. Turhan'a Göre Batılılaşma Sürecinin Aşamaları.....	276
Şekil 32. Kıray'a Göre Batı Toplumsal Yapısının Unsurları	278
Şekil 33. Sosyolojik Kuramın Dört Temel Kategorisi	308
Şekil 34. Don Martindale'e Göre Toplumsal Değişimde Beş Okul	310
Şekil 35. Bir Değişim Teorisinin Geliştirilmesi.....	312

Görseller

Görsel 1. Çölün Üstünde Yükselen Şehir Abu Dabi	25
Görsel 2. Renkli Devrimlerin Renksiz Mirası.....	52
Görsel 3. Porto Alegre'deki İnsanlık Kilisesi.....	80
Görsel 4. İşçi Hareketi Marx'tan Sonra Genişleyerek Devam Etti	98
Görsel 5. Yalnız Asker	142
Görsel 6. Şehrin Yolları ve Işıkları.....	170
Görsel 7. Evrimin Değişen Açıklaması.....	192
Görsel 8. Mashall Planı ve Yardımlar	199